

'บ่อเกลือ' ต้นแบบสร้างเกษตรผสมผสาน ฟันฟูเขาหัวโล้นน่าน

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทอดพระเนตร นิทรรศการจัดแสดงในการสัมมนาวิชาการรักษ์ป่าน่าน ครั้งที่ 4

การอนุรักษ์ดินป่าน่านเป็นเรื่องที่ต้องเร่งลงมือทำ เพราะป่าถูกทำลายอย่างรวดเร็ว ด้วยปัญหาประชากรหนาแน่นมากขึ้นและระบบทุนนิยมที่กระตุ้นให้คนรุกป่าปลูกพืชเศรษฐกิจ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยและทรงเห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการเดินทางขึ้นพื้นที่และอนุรักษ์ป่าน่านให้คืนสู่สมดุลโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นเจ้าภาพขับเคลื่อนโครงการ **"สร้างป่า สร้างรายได้"** ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ โดยมี บมจ.ธนาคารกสิกรไทย มาช่วยสนับสนุนอย่างจริงจังภายใต้โครงการรักษ์ป่าน่าน

"สร้างป่า สร้างรายได้" เป็นแนวทางของการพัฒนาพื้นที่ป่าเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน เน้นให้ชาวบ้านในพื้นที่สามารถอยู่ร่วมกับป่า และมีรายได้เสริมจากการปลูกพืช ไม่ทำลายป่าไม้ โดยปลูกไม้ป่าร่วมกับพืชเศรษฐกิจปลูกไม้หลายระดับหลายชนิด มีไม้เรือนยอดสีชั้นสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้ว ยังช่วยเพิ่มป่าให้มากขึ้นด้วย

บ่อเกลือ จ.น่าน และ อนุาแห้ว จ.เลย ถือเป็นพื้นที่แรกเริ่มต้นดำเนินโครงการ "สร้างป่า สร้างรายได้" เมื่อ 6 ปีก่อน ในส่วน จ.น่าน ปัจจุบันขยายพื้นที่ไปจนครบทั้ง 15 อำเภอ มีเกษตรกรสมัครใจเข้าร่วมโครงการรวม 4,112 ครัวเรือน ใน 48 ตำบล และมีพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่กำลังฟื้นฟูและอนุรักษ์ทั้งหมด 19,350 ไร่ เดิมพื้นที่แปลงเพาะปลูกของชาวบ้านเป็นไร่ข้าวโพดทั้งหมด เวลานี้เปลี่ยนมาปลูกพืชผสมผสานและพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่ ช่วยอนุรักษ์ดิน น้ำ และป่าไม้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรยายเรื่อง "สร้างป่า สร้างรายได้" ในการประชุม

สัมมนา "รักษ์ป่าน่าน" ครั้งที่ 4 ที่ จ.น่าน ความว่า "การสร้างป่า สร้างรายได้ เราปลูกให้โครงสร้างใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด ประกอบด้วยเรือนยอดชั้นต่างๆ ได้แก่ เรือนยอดชั้นบน เรือนยอดชั้นรอง เรือนยอดชั้นไม้พุ่ม และเรือนยอดชั้นผืนดิน มีความหลากหลายและความสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้

พื้นที่ดำเนินการสร้างป่า สร้างรายได้ เริ่มที่ บ่อเกลือ จ.น่าน และ อนุาแห้ว จ.เลย จากนั้นมีการขยายไปยังอำเภอต่างๆ ใน จ.แม่ฮ่องสอน, ตาก และเชียงใหม่ จากสถิติเบื้องต้นปี 2561 มีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 19,990 ครัวเรือน มีพื้นที่ 71,786 ไร่ เป็นพื้นที่ที่กำลังฟื้นฟูและอนุรักษ์ ฟังดูเหมือนน้อย แต่ไม่ชอบทำอะไรเยอะ ทำทีละน้อย ในการทำงานร่วมกับกรมป่าไม้ และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เป็นแกนหลักต้นโครงการ รวมถึงกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มาช่วยอย่างเต็มที่ และยังร่วมมือกับบ่อเกลือช่วยรับผลิตผลไปแปรรูปและขายต่อ บางอย่างศูนย์ภูฟ้าพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริก็รับมาแปรรูป

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตรัสด้วยว่า ขั้นตอนการดำเนินงานมีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ประชุมร่วมกับชุมชน ครู กศน. เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และชาวบ้าน คอยช่วยชาวบ้านในพื้นที่ที่จะได้รับประโยชน์อะไรจากโครงการ เพราะชาวบ้านกลัวว่าทำแล้วที่ทำกินจะโดนยึดไป ทำอย่างไรถึงจะทำมาหากินได้ โดยไม่ถูกจับ ต้องทำให้ชาวบ้านมั่นใจ และที่ต้องชัดเจนได้คือ รับสมัครชาวบ้านที่สมัครใจจะนำพื้นที่ของตนมาร่วม ไม่มีการบังคับและจำกัดขนาดพื้นที่ รวมถึงจดทะเบียนกลุ่มสร้างป่า สร้างรายได้ จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน และยังมีมีการสำรวจพื้นที่ว่างเปล่า โดยกรมป่าไม้ร่วมสำรวจตั้งแต่ลักษณะดิน ความสูงเหนือระดับทะเล ความลาดชันของพื้นที่ เพื่อนำมาวางแผนปลูกพืช

สภาพพื้นที่บ้านานที่ ต.ภูฟ้า อ.บ่อเกลือ ที่เร่งฟื้นฟูอนุรักษ์ผ่านโครงการสร้างป่า สร้างรายได้

พรรณที่ เหมาะสม

“สำหรับการปลูกดูแลและรักษาปีที่ 1 ไม่เบิกน้ำ คือ ถั่วมะแฮะ ช่า ชมัน ไพล มันเทศ เรือนยอดชั้นบนมีก่อและยาง เรือนยอดชั้นผิวดิน ชมัน ชัน ไพล ชิง มัน ผลผลิตมีถั่วมะแฮะและพืชผักสวนครัวที่จะเป็นรายได้ การปลูกและดูแลรักษาปีที่ 2, 3 และ 4 เรือนยอดชั้นรอง มีมะขามป้อม, ตำ, มะแขว่น, ฝั่ เรือนยอดชั้นพุ่ม มีกาแฟ, เมียง, หวาย ปี 3 และปี 4 เป็นการปลูกเสริม ผลผลิตที่จะสร้างรายได้ เช่น ถั่วมะแฮะ, ก้อย, ช่า, ชมัน ชัน, ไพล, มัน การปลูกและดูแลรักษาปีที่ 5-9 เป็นการบำรุงรักษาและปลูก เสริม ผลผลิตที่ได้มีกาแฟ, เมียง, หวาย, ตำ ป่าต้องบำรุงดูแลรักษา ไม่ใช่ ปล่อยให้เจ้าเลี้ยอย่างเดียว เราต้องช่วยพระเจ้าด้วย”

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับสั่งอีกว่า ความก้าวหน้าในการดำเนินงานพื้นที่ อำเภอเกลือมีเพิ่มมากขึ้น จากปีแรกสมาชิก 30 คน ปัจจุบันเพิ่มเป็น 4,112 คน พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ชาวบ้านมีรายได้จากการเพาะกล้าไม้ขาย ร้อย ละ 71 ทำให้คนมีกำลังใจในการพัฒนาพื้นที่ ปัจจุบันมีแปลงเกษตรกร ตัวอย่างจากบ่อเกลือ ชาวบ้านเล่าว่า ไม่ต้องไปทำไร่เลื่อนลอย บาง ครอบครัวชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ได้อยู่ร่วมกับครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตา มีรายได้จากการทำเกษตรแบบผสมผสาน

“ปีนี้จังหวัดน่านจะเร่งทำเรื่องส่งเสริมการเลี้ยงไก่ไข่ในค้ายทหาร ต่างๆ ประกอบด้วยมณฑลทหารบกที่ 38, ทหารพราน, ค่ายสุริยพงษ์ และ โรงพยาบาลค่ายสุริยพงษ์ เนื่องจากจังหวัดน่านมีการนำเข้าไข่ไก่เป็นล้านๆ ฟอง โดยที่เราผลิตไม่พอ เพื่อจะทดแทนการนำเข้า รวมถึงเพื่อการบริโภค เพราะไข่ไก่มีคุณค่าทางโภชนาการ แต่เราทำในระดับเกษตรกร ไม่ใช่ อุตสาหกรรม เหตุที่เลือกค้ายทหาร เพราะมีพื้นที่กว้างขวาง ทหารเรียนรู การปลูกพืช เลี้ยงไก่ไข่ เวลาออกพื้นที่นำความรู้ไปถ่ายทอดกับประชาชน นอกจากนี้ยังมีทหารเกณฑ์ได้ฝึกปฏิบัติเลี้ยงไก่ไข่จนผลผลิตดี กลับไปบ้านก็ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน สามารถทำในครัวเรือนตัวเองหรือแนะนำเพื่อนบ้าน คิดว่าโครงการจะไปได้”

วันนี้แปลงเกษตรตัวอย่างจากโครงการสร้างป่า สร้างรายได้ กระจายทั่วอำเภอเกลือ พื้นที่ 15 ไร่ ของพิพัฒน์ ศิริวิมลการุณ เกษตรกร บ้านห่างทางหลวง ต.ภูฟ้า อ.บ่อเกลือ ก็เป็นพื้นที่ตัวอย่าง ปัจจุบันเริ่ม มี พืชพรรณไม้หลากหลายชนิด มีไม้ยืนต้น เกษตรกรเก็บผลผลิตขายได้ตลอด ปี สภาพดินดี ป่าสีเขียวแหล่งต้นน้ำกลับคืนมา

ค้าย ดาวใจ เกษตรกรตัวอย่างบ้านห้วยลอย

“เอาพื้นที่เข้าโครงการตั้งแต่ปี 2559 ร่วมทำเกษตรผสมผสาน ใน ปี 2561 มีรายได้จากการขายกาแฟโรบัสต้า ก้อย ชมัน ไพล เฉลี่ยปีละ 10,875 บาท พอเข้าร่วมโครงการก็ไม่ต้องไปทำไร่เลื่อนลอย มีหน่วยงานที่ รองรับผลผลิตที่ปลูก เช่น ศูนย์ภูฟ้าพัฒนาฯ และโครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนาฯ กรมป่าไม้ ได้ขายผลผลิตที่ปลูก มีเงินหมุนเวียนในครัวเรือน” พิพัฒน์กล่าว ขณะที่ ฮีรุธ ปัทมาศ เจ้าหน้าที่ศูนย์ภูฟ้าพัฒนาฯ อธิบายว่า พระราชดำริ จ.น่าน กล่าวว่า สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางกรอบแนวทางพัฒนา พื้นที่ 5 ด้าน ทรงงานไปพร้อมกันทั้งด้านการศึกษา, สุขภาพอนามัย, ส่ง เสริมอาชีพและการเพิ่มรายได้, อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงาม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับโครงการรักษาน้ำต้นเกิดขึ้นเมื่อปี 2556 เพราะป่าเสื่อมโทรมลง อย่างรวดเร็ว รับสั่งทำอะไรให้คนอยู่กับป่าได้โดยไม่ทำลายป่า ผลจาก การดำเนินโครงการได้ป่าคืนหลายหมื่นไร่ ขยายจาก จ.น่าน ไป จ.เลย, แม่ฮ่องสอน, เชียงใหม่, ตาก

“พื้นที่ศูนย์ภูฟ้าพัฒนาฯ ในอดีตกว่า 1,800 ไร่ โฉนดแล้งหมด สภาพ ป่าปัจจุบันที่เห็นคือ ป่าที่ร่วมกันปลูกให้ฟื้นฟูให้ใกล้เคียงธรรมชาติ โดยพื้นที่

จากแปลงเพาะปลูกสุลินค้าใหม่มะแขว่นอบแห้ง เครื่องเทศเสียดร้อน

800 ไร่ มีหน่วยงานต่างๆ ใช้เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย และอีก 1,200 ไร่ จัดเป็นพื้นที่ทำกินให้ราษฎร จำนวน 127 ราย โดยส่งเสริมการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง ลดการทำพืชเชิงเดี่ยว ทำลายทรัพยากร ปลูกไม้ผล พืชผักสวนครัว เลี้ยงไก่ หมู เป็ด และปลานิล เป็นอาหารและสร้างรายได้ มีทั้งแบบวนเกษตร และแบบผสมผสาน เบ้าพื้นฐานมีรายได้ประมาณ 40,000 บาท ต่อแปลง มีทั้งเกษตรกรที่ทำสำเร็จและไม่สำเร็จ ไม้ป่าเศรษฐกิจส่งเสริม มีเมี่ยง, ตาว, หวาย, มะแขว่น, ไม้ ส่วนไม้เศรษฐกิจและไม่ผล มีกล้วย, ชา, ถั่วเหลือง, หม่อน, กาแฟ, เงาะ, อะโวคาโด, กระเทียม, ส้มโอ ในพื้นที่ยังปลูกผักพื้นบ้าน พืชผักเศรษฐกิจ มีการทำปุ๋ยหมักจากวัสดุในแปลง ทำระบบอนุรักษ์น้ำและดิน เช่น นาขั้นบันได คันดิน ฝายชะลอน้ำ” ธีรอุบลกล่าว

สำหรับแนวทาง “สร้างป่า สร้างรายได้” จนท.ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา ย้ำว่าเป็นการจัดการพื้นที่เพื่อเพิ่มแหล่งอาหารที่หลากหลายผสมผสานกับป่าเรือนยอด 4 ชั้น สำหรับผลิตพืชเกษตรปลูก ศูนย์รับมาเข้าโรงแปรรูปอาหารและโรงอบพลังงานแสงอาทิตย์ ปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์ชาถั่วเหลือง ชาเขียวอินทรีย์, น้ำหมอนพร้อมดื่ม แยมลูกหมอน แยมหมอนผสมตาว, กล้วยฉาบ, มันฉาบ ลำสุลินค้าใหม่มะแขว่นอบแห้ง เครื่องเทศเสียดร้อน นอกจากนี้ จากการถอดบทเรียนโครงการ พบว่า เกษตรกรชอบพื้นที่แปลงที่มีป่า อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อกำหนดห้ามเผาในที่ดินทำกิน ย้อนกลับไปภูฟ้าเมื่อ 40 ปีก่อน ถางแล้วเผาฯ จนหน้าดินตื้น ไม่มีธาตุอาหาร ปัจจุบันไม่มีการเผาผลผลิตระยะสิ่งแวดล้อมและปัญหาหมอกควันภาคเหนือ

หมู่บ้านห้วยลอย ต.ภูฟ้า อ.บ่อเกลือ จ.น่าน เป็นพื้นที่ที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยอย่างยิ่ง เกษตรกรปลูกข้าวโพดเป็นอาชีพหลัก ยอมรูกป่า สร้างที่ทำกิน ปีนี้เป็นปีแรกโครงการรักษาน่านเข้าไปทำกิจกรรมสร้างอาชีพ นำร่องปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ และต้นโกโก้ จุดประกายยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกร ซึ่งมีมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงร่วมกับธนาคารกสิกรไทยช่วยหนุนภายใต้โครงการรักษาน่าน

ดร.จันทราภรณ์ ไตรวานนท์ หัวหน้าโครงการสวนพฤกษศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา กล่าวว่า เกษตรกรน่านต้องการพื้นที่ทำกิน แต่พื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตป่า ต้องหาแนวทางสร้างรายได้ ลดบุกรุกป่า เลือกนำร่องที่บ้านห้วยลอย เพราะชาวบ้านในพื้นที่ทำกิน 1,750 ไร่ หลังรัฐบาลประกาศนโยบายทางคืนผืนป่า ซึ่งชาวบ้านกระหน่ำมีรายได้ลดลง จากการสำรวจมีเกษตรกร 53 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 50 ในหมู่บ้านลอยสมัครใจร่วมทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มพืชสมุนไพร และพืชเศรษฐกิจ เราพบว่า ขมิ้นและโพลเป็นสมุนไพรที่ชาวบ้านรู้จักและ

ศูนย์ภูฟ้าพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ร่วมพัฒนาพื้นที่ ส่งเสริมเกษตรเหมาะสม

ปลูกอยู่แล้ว ก็มาช่วยวางแผนปลูก อบรมให้ความรู้เรื่องดินและปุ๋ยเพื่อปลูกตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ รวมถึงอบรมแปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรด้วย

หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ในพื้นที่ศูนย์ภูฟ้าพัฒนาฯ ดร.จันทราภรณ์ระบุผลผลิตสมุนไพร มะพลู และศูนย์ภูฟ้าพัฒนาฯ จะรับซื้อเพื่อแปรรูปเป็นขมิ้นและโพลอบแห้ง รวมถึงนำร่องปลูกโกโก้ พืชเศรษฐกิจใหม่แปลงด้วย จำนวน 500 ต้น ใน 15 ครัวเรือน เพราะตลาดโกโก้กำลังเป็นที่นิยมในนาน อีกทั้งเป็นไม้ยืนต้น จะช่วยให้พืชสมุนไพรเติบโตได้ดียิ่งขึ้น ใช้เวลาปลูกและดูแลรักษา 3 ปี จะให้ผลผลิต ภาคเอกชนอย่าง โกโก้ วอลล์รีโอสอร์ท รับซื้อผลผลิตทั้งหมด

“ขมิ้นชั้นขายสดราคา 12 บาทต่อกิโลกรัม อบแห้งราคาสูงถึง 150 บาท ส่วนโพลอบแห้งราคา 200 บาท เราศึกษาแล้วปลูกขมิ้นชั้น โพล 20 ไร่ ได้เงิน 2 แสนบาท เทียบกับปลูกข้าวโพด 400 ไร่ ชาวบ้านเห็นแล้ว ปลูกมีรายได้ที่แท้จริง กลุ่มเกษตรกรจะแข็งแรงต้องสร้างเครือข่ายพืชทางเลือกอินทรีย์ จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนต่อไป นี่คือนโยบายยั่งยืน ตลาดของขมิ้นชั้นและโพลมีความต้องการสูง อัตราการขยายตัวมากทั้งในและต่างประเทศ การก้าวสู่ตลาดสากลจะต้องพัฒนาแปลงปลูกสมุนไพรให้เข้าสู่ระบบการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดาและสหรัฐอเมริกา รวมถึงมาตรฐานอื่นๆ อีกทั้ง มะพลูกำลังวิจัยและพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์จากขมิ้นชั้นและโพลเพื่อเพิ่มมูลค่า อาทิ ครีมนวดโพล, ลูกประคบ, ขมิ้นผงพร้อมดื่มให้กับผู้บริโภค และตอบสนองต่อภาคอุตสาหกรรมสมุนไพร ยา อาหารเสริม ผลิตภัณฑ์เวชสำอางต่อไป” ดร.จันทราภรณ์เผย

เกษตรกรบ้านห้วยลอยหันหลังให้ข้าวโพดอย่าง ค้าย ดาวใจ บอกว่าการปลูกพืชสมุนไพรไม่ทำลายป่าและธรรมชาติ เราปลูกแล้วมีตลาดรองรับ มีมันใจว่าจะมีรายได้เลี้ยงครอบครัว จึงร่วมโครงการ ไม่อยากทำข้าวโพดแล้ว เพราะลงทุนเยอะ หักค่าปุ๋ย ค่าแรง ค่ากับข้าว ไม่เหลือ แถมมีหนี้สิน ตนมีรายได้จากการปลูกพืชสมุนไพรอบปีแรกแล้ว รายได้ดี สุขภาพก็ดีขึ้น ชีวิตมีความสุขมากขึ้น ถ้าเพิ่มแปลงเพาะปลูกจะเลิกทำข้าวโพดทั้งหมด ปลูกขมิ้นโพล 1-2 ไร่ ก็พอกินแล้ว เวลาทำไร่ข้าวโพดต้องเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ ถ้าควบคุมไม่ได้ไฟก็ลามเข้าป่าเสียหาย แต่พืชสมุนไพรไม่ต้องเผา ไม่ต้องใช้สารเคมี แต่ปัจจุบันยังมีปัญหาเรื่องขาดน้ำในการเพาะปลูก อยากรให้หน่วยงานเข้ามาช่วยพัฒนาด้วย

การส่งเสริมเกษตรกรให้มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วยโครงการสร้างป่า สร้างรายได้ ปลูกพืชแบบผสมผสาน และการทดลองใหม่ปลูกพืชสมุนไพรมีคุณค่าแทนการทำไร่ข้าวโพดบนดอย นับเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างที่เกิดขึ้นใน จ.น่าน สะท้อนกลุ่มเกษตรกรปรับวิถีคิด ชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น